

bár ettől, ha a discretio is erre nem kötelezne, nehezemre esnék tartózkodni, minthogy elég szerencsés voltam az említett előadásoknak rendes látogatója lehetni a múlt tanévben Párisban. Ez ismertetés írása közben mindig előttem állt a nagynevű, férfikora delét élő conférenciernak elegans barna alakja, a pince-nez üvegén keresztül koncentráltan hatoló éles tekintetével, ajka körül azzal a sarkastikus metsző vonással, disztिंगváltan élénk gesticulatiójával, átható hangjával s kissé dogmatikus modorával, fényes dialektikájával, melyre széleskörű ismeretei képesítik, s mely oly tekintélyessé, sőt rettegetté teszi tollát s melyben tán csak a szív s a képzelet hevének hiánya ha érezhető.

HARASZTI GYULA.

VÉGSZÓ *) AZ «ÁGIS»-KÉRDÉSHEZ.

Lázár Béla dr. e «Közlöny» múlt havi számában megkísérte védelmezni az Ágis-kérdésben elfoglalt álláspontját, igyekezvén az elhamarkodottság vádját, melylyel őt nem ok nélkül s minden személyes él mellőzésevel illetem, reám visszahárítani. Magát a kérdést — s csakis ezt — elég fontosnak tartom arra, hogy még egyszer s végleg leszámoljak Lázár nézetével.

A szóban forgó drámák vizsgálatából levont eredményként első sorban én abbéli meggyőződésemet fejeztem ki, hogy Bessenyei *ismerte* Gottsched Agis-át. Erre nézve bizonyoságul felemlítém, hogy Bessenyei darabjában van egy szereplő személy — Agiaris, — mely Gottschednél igen, de Plutarchusnál nem fordul elő; említettem továbbá Bessenyei darabjának egyes jeleneteit, melyek — bár csak körvonalaikban — emlékeztetnek Gottsched Agis-ának hasonló jeleneteire. E helyek felsorolásánál óvatosan jártam el, csupán «hasonlóságot», «nagyjából való megegyezést» emlegetve. Mást nem is tehettem, de az adatok összességükben így is eléggé meggyőznek arra nézve, hogy Bessenyei Gottsched feldolgozásában ismerkedett meg Ágis-a tárgyával. Az «igazándi» és «nem igazándi» Gottsched-hatás finom megkülönböztetésének mysteriumaiba nem merültem akkor sem s ma sem háborgatnak.

Külömben azt Lázár is majdnem bizonyosnak tartja, hogy Bessenyei *ismerte*, illetőleg látta Gottsched darabját s megengedi azt is, hogy egyes külsőségeket átvett Gottschedtől, de ragaszkodik abbéli nézetéhez, hogy Bessenyei visszanyúlt a forráshoz s Plutarchus alapján dolgozott.

*) Legyen is már vége.

Szerk.

Hogy mi szükség Plutarchusnak külön forrásúl felvételére, mikor constatálva van, hogy Bessenyei Gottsched Agis-át ismerte s a miben Plutarchus-sal egyezik, mind feltalálható Gottschednél is, nem tudom megérteni. E fölvtétel csak úgy volna indokolt, ha bár csak egyetlen, akármily kicsiny mozzanatra nézve kétségtelen megegyezést találhatnánk Bessenyei s Plutarchus Agis-a között szemben a Gottsched-féle darabbal. Ilyen pedig nincs egy sem ; mert azzal, melyet felemlít, Lázár bizonyára csak tréfálkozni akart. Hisz Agis történetének egyik fő motívuma a szegénység elnyomása a gazdagok által, s erről ne lenne szó Gottschednél? Ott van mindjárt az első felvonás első jelenete, hol Agis ezeket mondja :

«Ich will in Spartens Staat Lykurgens Zucht erneuen,
Der armen Bürger Noth und Ungemach zerstreuen,
Dem Reichen Einhalt thun, der alles unterdrückt,
Was arm und elend ist...»

Ime Bessenyei «községet kínzó nagy uzsorásai» !

Én cikkecskémben sorra vettem Plutarchus elbeszélésének mindazon mozzanatait, melyeket Gottsched elhagyott, s constatáltam, hogy ezekre nézve nincs külön megegyezés Plutarchus és Bessenyei között. Ezzel szemben Lázár magyarázni igyekszik, miért mellőzte Bessenyei e mozzanatokot? Nos, ez igen hálás, szép thema lehetne abban az esetben, ha tudnók már eleve, hogy e részleteket Bessenyei tényleg mellőzte; de kérdésünk eldöntésére nézve fejtegetése teljesen irrelevans. Itt számba csak az jöhet, hogy Gottscheddel szemben Bessenyei és Plutarchus tényleg nem mutatnak külön megegyezést. Ezt állapítottam meg én, nem diadalérzettel s nem azért, hogy ezt a következtetést vonjam le belőle : ime, tehát (!) Bessenyei Plutarchust nem olvasta, hanem tárgyilagos nyugalommal s azért, hogy eredményként kimondhassam : ime, *nem bizonyítható be*, hogy Bessenyei Plutarchust olvasta! — Nyilván való, hogy itt Lázár maga követ el logikai kocsintást az én kontómra.

A dolog tehát Lázár védekezése után is így áll : nem bizonyítható be, egyetlen nyom sem utal arra, hogy Bessenyei Plutarchus Agisát olvasta, de constatálható magából darabjából, hogy Gottschedét ismerte ; a végkövetkeztetést t. olvasómra bízom annak megítélésével együtt, igaz» van-e Lázárnak, ha megmarad régi felfogása mellett, hogy t. i. Bessenyei Plutarchus alapján dolgozott s hogy Gottschedtől darabja látása alapján csak egyes külsőségeket vett át.

A mi engem illet, vallom régi nézetemet, hogy Bessenyei Ágisa szabad átdolgozása a Gottschedtől vett anyagnak, s azt hiszem, az irodalomtörténet véglegesen e nézet mellett fog megállapodni.

BINDER JENŐ.